

A művészeti nevelés új segédeszközei

Artner Erzsébet tankönyvet írt Kézművesség 10-14 éveseknek címmel. Ez az ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Iskola tankönyve, kiadta a Kékes Kiadó.

A rajzoktatás az érdem, hogy először kísérletet tett a fiatal népművészeknek, az emlékezetes metaforával, a „nomád nemzedéknek” a 70-es, 80-as években kipróbált metodikáit (ezek elsősorban a kézművelődés megújítására szánt metodikák voltak) az oktatásba ültesse át. Ez a kísérlet volt *Baktay Patricia* és *Koltay Magda* könyve, a *Beszélő tárgyak*. Ezúttal a technikatantítás „reformerői” próbálkoztak ezzel a feladattal. A „radnóti” technika-tankönyve már szép, magyaros címével is utal erre a törekvésre. (E sorok írójának egyébként régóta makacs indítványa, hogy a nyelvtörő pedagógiai szakzókincsben a „manuális”, „manualitás” szavakat a szebb és pontosabb „kézművességre” cseréljük.)

Artner Erzsébet könyvét tehát először is dícsérni kell: a népi kézművesség technikáit ajánlva tizenévesek oktatására, mégpedig többnyire abban a változatban, amelyben azt az említett fiatal népművészek, a 70-es évek hazai alternatív kultúráteremtői felelevenítették, rekonstruálták. A *Bánszky Pál*, *Borbély Jolán* és *Zelnik József* köré tömörülő mozgalomra gondolok, mely mozgalom tagjai egyszerre is együtt mutattak érdeklődést a nemzeti karaktert kereső eszmekörök iránt (becsületükre legyen mondvá, hogy korántsem kirekesztőként, hanem éppenhogy a Kárpát-medence régió kulturális sokszínűségének és egységének jegyében) valamint a posztmodern alternatív természetkultusza iránt.

Sikerül-e ezt a tradíciót „iskolapadba ültetni”? Részben igen, hiszen nemesebb anyagok (a természetes anyagok) karakteresebben kerülnek középpontba, s a néphagyományban kikristályosodott kézműves-technikák – megannyi szellemi üzenetükkel – képezik a tananyag, a tankönyv fő hangsúlyait. Részben nem, mert Artner Erzsébet is hasonló csapdába kerül, mint Koltay Magdáék: pedagógiai célzattal fokozatosan csökkentik a munkadarabok méreteit, s a pedagógiai célzatú feldolgozás jóvoltából – ezzel összefüggésben fokozatosan játéktárgy-, dísz tárgykészítéssé „rendezik vissza” a kézműves tárgykészítés feladatait. Kissé ironikusan szólva: vélt vagy valós pedagógiai kényszerből újra több lesz a csecsebecse-készítés, más szakszóval a *gadget-készítés* ezeken az órákon, s elhalványul a „nomád nemzedék” nagy „felfedezése”: valódi funkcionális lehetőségét

teremteni újra a népi kézműves technikákkal készülő tárgyak esetében. Vitathatatlan: a textiljáték-baba, csuhéjáték ízlésformálásnak szebb mint a Barbie, pedagógiának alkalmasabb, mint az alumíniumból kalapált, sosem használt legendás „politechnikai hamutartó”. Bennem mégis hiány (is) marad. A „nomád nemzedék” ennél többre tört, s hiszek abban, hogy egyszer üzenetük teljessége is pedagógiává fordítható lesz.

„...Most érkezünk e helyre” éneklük a népszokásban a köszöntő legények

Divatba jött a Kalendárium. Ma már nem csak „extracurriculumként”, a tanórán kívüli iskolai élet ünnepnapjain jelennek meg az évkör változásait jelző népszokások, hanem beépülnek az oktatás mindennapjaiba, projekt-szerűen képezik hosszantartó tantervi követelmények teljesítésére szánt időszak kereteit, még a NAT is ajánlja. A Kalendárium-típusú programok szerzői, tervezői és megvalósítói (a Loránd-féle „magyar Gesamtschulé”-től egészen a Szív utcai Életfa-programig) meggyőződéssel vallják: a kerettantervnek a kalendáriumi rendező igazodó átstrukturálása megannyi tanulási, motivációs hozadékkal jár, intézményes oktatás és a világ megismerésének összekapcsolása felbecsülhetetlen értékű, „saját élménnyel” gazdagítja a nevelési-oktatási folyamatot. Mint annyit mindent az újkori magyar pedagógiában, ezt is az óvodák kezdték. Ennek megfelelően metodikai-szakirodalmi ellátásuk is korábban indult meg, az Óvodai Nevelés évekig között ilyen sorozatot. A komplett kiadványok közül a *gődöllőiek* kísérleteinek leírása a legelegánsabb, legbőségesebb. *Bucherna Nándorné – Faust Dezsőné – Zadravecz Teréz* könyvét – Néphagyományörzés az óvodában címmel a Hani Alapítvány adta ki 1991-ben. Egyenletlenebb, szerkesztésmódjában is töredezettebb *Baranyai Sándorné* – Hajdúböszörményben kikísérletezett módszereiről beszámoló – kiadványa: Velünk élő néphagyományok címmel jelent meg Debrecenben, a Pedagógiai Intézet kiadásában. Precíz szerkezete, a jeles napi szokásokhoz rendelt kézműves anyag, természeti megfigyelésre épített feladatok, dramatikus játékok sokasága emeli ki a debreceni Sinai Miklós utcai Óvoda neveléstudületének közös munkájaként, a debreceni Pedellus Bt kiadásában megjelent Napról napra, a mi kalendáriumunk című tötétét. Didaktikus feldolgozásai a kisiskolások körében is jól alkalmazhatók. Mára az iskolák számára is több kiadvány kínál változatos módszereket. *Pelyhe Andrásné* csepeli tanítónő arról nevezetes, hogy szenvedélyesen gyűjti a jeles napokon, iskolai ünnepeken alkalmazható irodalmi

anyagot, dalokat, játékokat, kézműveskedéseket. Gyűjteményéből Karácsony fényei címmel először a téli ünnepkör hihetetlenül gazdag anyagát adta ki a Petit Kiadó. A gyűjtemény a teljességre törekszik, a válogatás az alkalmazható tanító dolga. Más stratégiát követ a Jászfényszaru iskola Innovációs Csoportja. Az általuk kidolgozott Kalendárium tartógyűrű szigorú helyi tanterv szerint válogat a bőségből, munkáltató tan-könyvnek tekinthető *Csirmaz Mátyásnak* első és második opuszai számára készített Kalendáriuma. A *PSZM Projekt* keretében adta ki a Korona Kiadó.

Gyárásné Kincses Edit Színes Kalendárium címen „hagyományápoló olvasókönyvet” adott ki, a kötetet a Nemzeti Tankönyvkiadó gondozta. A kalendáriumi könyvek közül ez a kötet a leginkább irodalmi jellegű, a néphagyomány mellett gazdag a műköltészeti anyag is. Voltaképpen gyerekolvasók-tanulók számára készült olvasókönyv ez, úgy érzem, hogy az iskolában amúgyis kissé túlterhelt „verbális kód” arányai nagyobbak a kelletténél. (A könyv különleges vállalkozása, hogy – tudomásom szerint – először tárgyalja kisiskolásoknak 1956-ot.) Az egyszerűsítés más esetekben a tárgyszerűség rovására megy (pl. regélés magyarzatai). Hiszen a Kalendárium-tananyagok pedagógiai nívója éppen az volt, hogy dramatikus szokásjátékokat, dalt, táncot, kézműveskedést kínált az irodalmi anyagok mellé, az életkor sajátos szükségleteit nemes, igazán alkalmas, stílusos anyaggal ki-egészítendő. Így van ez egyébként a szerző házatáján, Esztergomban is, ahol éppen a Tanítóképző Főiskola irányításával zajlott le a sokoldalú tanulói aktivitást igénylő „kalendáriumi kísérlet”.

Gazdagítja a kínálatot a farádi önkormányzat kiadásában közreadott helyi Kalendárium, *Horváth Győző* tanár úr szerkesztésében, a nyugat-dunántúli régió saját színeivel. A könyv címe: *Lucanaptól Pünkösdig*.

A salgótarjáni Gagarin iskola is innovátor műhely: programja jegyében kis példányszámú belső módszertani kiadványok után szép kiállítású, ügyes didaktikájú, kisiskolásoknak való kalendáriummal rukkolt ki – az akciót az egykori Közoktatásfejlesztési Alap támogatásából fedezték.

És végezetül: ne feledkezzünk meg *Granasztoi Szilvia* és *T. Aszódi Éva* igazán emlékeztető kötetéről, az Ünnepsorólólól, melyet átigazítva újra kiadott a Móra Ferenc Könyvkiadó.

Az alternatív zenepedagógiáért

két – egymástól nagyon különböző – kiadvány látott napvilágot. Közös bennük mégis, hogy az iskolai zenei nevelés hatékonysága érdekében új eszközök, új gondolkodásmódok bevetését javasolják, ehhez kínálnak módszertani segítséget. A *PSZM Projekt* támogatásával a Korona Kiadó adta ki *Csirmaz Mátyás* könyvét: Saját készítésű hangszerek az általános iskolai alsó tagozatos ének-zenei oktatásban címmel.

Az FPI a kiadója *Gonda János* három mag-nókezettával kísért tankönyvének: A populáris zene antológiája.

Az első kötet szerzője fiatal, vidéki pedagógus, a magáról újabban sokat hallató Jászfényszaru Innovációs Csoport vezéralakja. Kötetében azokról a kísérletekről ad számot, melyekben a technikatánítást ötvözte a zenei neveléssel. A kéz ügyességét, a kisiskolások fabrikálhatnék-vágyát rendelte a zenei örömhöz. Hangszerként a legegyszerűbb, megszólaló sípokról a bonyolultabb instrumentumokig terjed. Míg a hangszerek elkészülnek a serény gyerekek kezétől, megannyi dallam, sőt zeneelméleti tudás válik a kisiskolások élményévé. Ez *Csirmaz Mátyás* stratégiája. Az ily módon előállítható együttműködés egészíti ki, újítja fel dal- és központi ének-zene tanításunkat.

Gonda János könyve is tabut döntöget. A populáris zene mint tananyag! Annak idején, valamelyik NAT vitájakor tömjénrel füstölte ki ezt az ördögöt az énektanárok tiszteletreméltó társasága. *Gonda*, a neves dzsessztörténész, maga is muzsikussá, s a kötet szerkesztője, a zene-tanár Kovács Kálmánnal éppen fordítva gondolkodik: ha ennek a „szubkultúrának” az elemeit esztétikai elemzések körébe vonjuk, akkor csakis segíthetjük korrekcióval, értékrenddel, értékrenddel ki-alkotásukat, az ifjúság valóságos zenei „fogyasztása” és tanárai zenei világa közt nem szakadékokat kell ásni, hanem minél több jól járható hidat építeni. Szubkultúra? Hiszen a populáris zene megannyi darabja – akár tetszik, akár nem – szerves része az európai (és nem európai) ember kultúrájának, közös nyelvének. Múlt közvetítő eszközöket érdemel hát az iskola világában is. A populáris zene antológiája ilyen eszköz.

Ágacska (is) elköszönt...

Utóljára játszotta az Arany János Színház és a Józsefvárosi Kamaraszínház egyesült társulata Csupák István mesedramáját, az *Ágacska*t. Kifulladás volna a produkció, vagy a gyermekszínházi vészharang kongásának egyik felhangja ez is? Nem tudom. Mindenesetre búcsúzzunk el *Ágacska*tól. Megérdemli. A modern humanista magyar gyerekirodalom egyik fontos darabja volt: könyvben, hanglemezen, rádiójátékban és a színpadon is. Mondhatnám: korai adalék volt az újkori pedagógiai reformok Embertan elnevezésű tantárgyához. Mi az ember? Milyen az ember? Ki vagyok én? – teszik fel a kérdést a mese sete-suta antropomorf állatszereplői, főként a főszereplő, a viharletörte, vándorútraküldte faág (akinek a bölcs Gomba azt mondta identitáskeresésében, hogy az Embere hasonlít).

Az antropomorf állatkáknak egyszerre van jó véleménye meg rossz is az emberről. Hiszen fogyatékoságaikat, bajaikat is Töle szereztek egykor. Milyen jó, hogy végül az Ember – egy magyarított és profanzált Őz – gyógyítja meg őket. S ő magyarázza el *Ágacska*knak is, hogy hasonlóság ide, hasonlóság oda, legjobban a vállalja önmagát.

Nem is tudom, hogy a kor borult-e el a bemutató óta, vagy az utolsó előadásbeli produkcióban az emberkereső Ágacská a vígjátékok női pozitív hőisének sorsára jutván elhalványodott. Felerősödött a karakter szereplők jelentősége. Különösen a két szomorkás clowné, a Békáé és Dani kacsáé. Utóbbi alakítójának, Janovics Sándornak szerepfelfogásáról érdemes néhány szót említeni, nemcsak azért, mert Gombaként is bölcsekedik az expozícióban. (A fiatal színész nevét érdemes megjegyezni, mozgáskultúrája, humora és humánuma fontos tényezője lehet gyermekszínhátnak – ha még lesz hazánkban gyermeknek játszó színház...) Janovics képes arra, hogy miközben nevetünk ügyes-ügyetlenkedésén, óvatos buzgalmán, buzgó óvatosságán, nos ezen közben mélységesen elszomorodjunk esendőségén, esendőségünkön. Nemcsak azért, mert az utolsó előadást láttuk...

Bolondos királyság

Hosszú idő után újra kapható igényez, az amatőr színhátszó mozgalom legjobb műhelyeinek tapasztalatait tükröző mesejáték-műsorfüzet a könyvpiacra! Évek óta már csak bizonytalan kiadók, bizonytalan színvonalú tárgyútságait választhatták a gyermekszínhátszó mozgalom, a drámapedagógia fő áramköreitől távol élő pedagóguskollégák (bizony szakmailag ilyen gyengének bizonyulnak az Apáczai Kiadó műsoros füzetei is). A kiadó a Marczibányi téri Művelődési Központ, a gyermekszínhátszó mozgalom egyik fellelegvára, a szerkesztő *Keleti István*, az amatőrmozgalom hiteles tanácsadóinak egyike. A Színházi füzetek sorozatban megjelent kötet címe: Bolondos királyság, királyi bolondság. A kiadvány 10 játékot tartalmaz, köztük például *Várhídi Attila* jelképpé vált Toldiját, mely másfél évtizede a gyermekszínhátszó megújulásának nyitánya volt a pécsi gyermekszínhátszó fesztiválon, s mely előadás szövegkönyvét korábban csak az Uttörövezető című egykori folyóirat szűk olvasókörzésége ismerhette. Olvashatjuk – és betaníthatjuk, betaníthatjuk? egy csudát! növendékeinkkel közösen megvalósíthatjuk! – egyebek mellett *Kamarás István*, *Petkő Jenő* és mások játékaik.

T. L.

A Nyírségi Földrajzi Napok

1993. telén került sor a Magyar Földrajzi Társaság Nyírségi Osztályának a „Nyírségi Földrajzi Napok” megszervezésére. A rendezvény célja az Alföld- és a Nyírségkutatás legújabb eredményeinek a feltárása, közreadása, s az Alföld régió természeti-, gazdasági erőforrásainak bemutatása, az átalakuló gazdaság lehetőségeinek és korlátainak a megvilágítása.

Az előző évekhez hasonlóan most is nagyobb egységek, blokkok, logikailag egymással összefüggő témakörök szerepeltek az előadás-sorozatokban. Például: Történelmi és politikai föld-

rajz, Kárpátok Eurégió, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági helyzete és jövője, az Alföld társadalomföldrajza, az alföldi megyeszékhelyek, mikro- és mezotájak vizsgálatainak eredményei. Élénk érdeklődést váltottak ki: az Alföld helye és szerepe a Kárpát-medence földrajzi munkamegosztásában, Az államhatár társadalmi-gazdasági fejlődését akadályozó hatásának vizsgálata, Északkelet-Magyarország határmenti területein, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye természeti- és humán erőforrásai című témák.

Az előadások kiváló lehetőséget nyújtottak a gyakorló tanárok szakmai továbbképzéséhez, hiszen mindegyik téma, de különösen azok, amelyek napjaink aktuális társadalmi, gazdasági kérdéseivel, problematikájával foglalkoztak adtak olyan ismereteket, információkat, amelyeket Európa, Magyarország földrajzának tanításánál, feldolgozásánál folyamatában eredményesen felhasználhatnak.

Két évtizede, hogy minden év november végén és december első napjaiban a Nyírségi Földrajzi Napok keretében a földtudományok egy-egy területéről, időszéri kutatási eredményekről, aktuális kérdésekről, továbbá a földrajzkutatás hatékonyságát fokozó lehetőségekről, módszereiről stb. hallgathatnak előadásokat, bemutató tanításokat, földrajzi kísérleteket láthatnak az érdeklődő földrajztanárok, a földrajzszakos tanárjelöltek és a nem pedagógus pályán dolgozó szakemberek.

K. GY.

Felhívás

„A teremtő félévszázad”

a magyar polgárosodás hőskora (1844-1894) történelmének, kulturális értékeinek megismerésére.

A *Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület*, a *Művelődési és Közkutatási Minisztérium*, az *MTV Művelődési Műsorok Stúdiója*, a *Magyar Rádió*, a *Honismereti Szövetség* és a *Széchenyi Kör* pályázatot hirdet mindazok számára, akik szeretnek játszani és szeretnének közelebből bepillantani abba a történelmi tükörbe, ahonnan száz évvel ezelőtti arcunk néz vissza ránk. Ismerjük meg közelebből együtt azt a félévszázadot és főbb előzményeit, a magyar államiség, a magyar polgári fejlődés gondolatát – amely megteremtette a modern Magyarországot!

A kezdeteknél a reformkor nagyjai, *Széchenyi István*, *Kossuth Lajos* és társaik még a feudális elmaradottsággal küzdve megalapítják a legelső tőkés vállalkozásokat. A korszak végén viszont már szédületes fejlődésének rohamában lüktet a hatalmas főváros, Budapest élete, évtizede csörögnek a telefonok az irodákban és a lakásokon és pár év csupán, hogy zakatolva útjára induljon a földalatti vasút első szerelvénye.

Hogyan kezdődött ez a nagyszabású, mennyi nagyszerű mozzanatot tartalmazó átalakulás az 1840-es években? Hogyan nyitott tágabb teret a fejlődésnek 1848 tavaszán a győz-

tes forradalom? Mit vett át örömmel és mit kényserből a forradalom örökségéből az osztrák önkényuralom? Hol gyorsította és hol lassította a Bach-rendszer a meginduló modernizációt? Hogyan folytatta a dualista állam a korábbiakban gyökerező fejlődés támogatását? Mit akart és mit tudott valóban megváltoztatni az átalakulás gazdasági és társadalmi feltételeinek rendszerén? Milyen ellentmondások, feszültségek oldódtak meg, illetve támadtak? Hogyan változott a kultúra? Hogyan érhető tetten az országos folyamatok a vármegyékben, a városokban, a községekben, akár a legkisebb településen?

Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre kell majd választ találniuk mindazoknak, akik vállalják a pályázat készítését, az első fordulót lezáró táborozást, majd pedig a második fordulóban az izgalmas casino-játékot, végül a döntőben a TV-kamerák nyilvánosságát. Szó sincs a szakirodalom unalmas böngészéséről: a vetélkedő felsőbb szintjein látványos és szórakoztató játékok jelmezében bukkannak majd fel a tudományos problémák.

Az indulás tehát egy írásos pályázat:

A történelem szereti a nagy eszméket nagy emberekben személyesíteni. E vetélkedő első fordulójában főképpen a történelmi dráma eddig kevésbé ismert szereplőit keressük. Azokat, akik a legnagyobbak vezéreszméit átültették az élet kisebb köreibbe, a mindennapi élet nemegyszer földhözragadt, de tömegerejével meghatározó szintjére, vagy azokat, akiknek tapasztalataiból a legnagyobbak eszméi táplálkoztak. Olyan – 10-20 oldalas – pályamunkákat kérünk, amelyek lehetőleg egy vagy több személy élet-útja, munkássága feldolgozásával képesek bemutatni valamilyen kisebb település, város, földrajzi vagy közigazgatási egység stb. polgárosodásának egy (vagy több) területét a modernizáció fentebb kijelölt öt évtizedében. A pályázó bemutathatja a választott település fejlődésének szakaszait: mit őnz mai képe a korszokról.

Különösen ajánljuk dolgozati témának a következő szakterületeket:

1. egészségügy
2. városfejlődés, építészet, tájrendezés
3. iparfejlesztő törekvések, agrárgazdaság, kereskedelem
4. technika, közlekedés, hírközlés
5. oktatás, tudomány, közművelődés
6. művészet, irodalom, színház, sajtó
7. eszmei áramlatok, vallás, egyesületek
8. közéleti személyiségek
9. életmód

Az általános iskolák felső tagozatosainak egyéni kutatómunka eredményeiből összevont csoportos pályázást ajánlunk. Derítsék fel a helytörténet ismert vagy ismeretlen lapjairól lakóhelyük történelmének jelzett szakaszát, tárják fel a helyi jeles személyek munkásságának érdekes mozzanatait. Rendezzenek kiállítást, bemutatva gyűjtésük tárgyi emlékeit: makettet, fényképeket, könyveket stb. E gyűjtemény fényképes leírása képezné a pályamű gerincét. Térképezzék fel, kinek a nevét viseli utca, épület stb.

Elképzelhetőnek tartjuk a korszokról szóló – lehetőleg kortársi irodalmi, drámai mű feldolgozását, akár színpadi bemutatót is. Ez esetben az előadás dokumentációját kérjük.

A középiskolás diákok, felnőttek számára a pályázat egyéni módját ajánljuk. Tőlük a választott téma vagy személy életútjának jól, akár az eredeti módon dokumentált, érdeklődést felkeltő bemutatását várjuk. Különösen értékes – az általánosan kívül – a helyi művelődéstörténet kutatása, az eredeti forrás feldolgozása a feldolgozott témakörben.

A szaktörténészekből álló zsűri választja ki a legjobb pályamunkák szerzői közül a nyerteseket: – az általános iskolák történelmi táborának résztvevőit, – a Casino-játékra érdemes középiskolás és felnőtt játékosokat, akik külön kategóriában versenyeznek majd a Casino-játék után. Részt vehetnek a Magyar Televízióval, a Magyar Rádióval közös műveltségi vetélkedőkön.

A TKM mozgalom mindenki számára nyitott, témaválasztásban, játékformában biztosítja a szabad választás lehetőségét. Egyetlen „megkötése” van: a dolgozatok, pályázatok beküldésének határideje 1994. április 15.

A játékot meghirdetők felkérésére az új történelmi játék szervezését, lebonyolítását a TKM Egyesület vállalta az 1991-ben a magyar állam megalakulásának 1100. évfordulójára kiírt

„Az államalapítástól napjainkig” című vetélkedősorozat részeként.

A „nevezési lapokat” a TKM Egyesülettől lehet kérni: Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület 1087 Budapest, Könyves Kálmán krt. 40. Postacím: 1476 Budapest 100. Pf. 54 Telefon/fax: 210-13-29; Telefon: 210-13-30

A Zsolnai-program a helyi tantervekért

1994. január 28-án az Új Magyar Iskoláért Pedagógiai Egyesület konferenciát szervezett az értékközvetítő és képességfejlesztő program (ÉKP) szerint haladó iskolák igazgatói és helyetteseik számára.

A konferencia a Fővárosi Pedagógiai Intézetben került megrendezésre, ahol – rövid szekciómegbeszélések mellett – Zsolnai József tartott hosszabb előadást. Bejelentette: elkészültek az ÉKP kerettantervei minden iskolatípusra. Így a 6 és a 10 osztályos általános iskolára, a 4, 6 és 8 osztályos gimnáziumra, illetve a 4 osztályos szakközépiskolára.

A kerettantervek szerkezete, kifejtettsége lehetőségét ad arra, hogy a Nemzeti Alaptanterv elfogadása után 2 hónap alatt a munkacsoport illeszze azokat a NAT-hoz, és átadja az iskoláknak. Zsolnai József értelmezte, hogy miként lehet a NAT, illetve az ÉKP-s kerettantervek alapján helyi tantervet fejleszteni, helyi pedagógiai programot kidolgozni. Bemutatta azt is, hogy az ÉKP Központra révén a program milyen intézményes garanciák mentén tudja segíteni a továbbképzést, az önképzést, illetve az ÉKP-s szakértők munkáját.